

Klassikko jo syntyessään

Venäläinen klassikkoni -luentotarja Helsingin yliopistolla syksyllä 2010.

Taiteen ja elämän tekstit ovat yhtä. Siihen ykseyteen perustuu koko kirjallisuuden historian järki, järki luoda, lukea ja tutkia kirjallisuutta. Tämä professori Pekka Pesosen korostama ajatus on hyvä lähtökohta hahmottaa sitä, mistä oli kyse Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden aineryhmän syksyllä 2010 järjestämässä yleisölle avoimessa Venäläinen klassikkoni -luentosarjassa.

Huikean määrän yleisöä kerännyt ja miltei hämmäntävän suosion saavuttanut luentosarja järjestettiin Helsingin yliopiston keskuskampuksella sijaitsevassa Metsätalossa syyskuusta joulukuuhun 2010, ja maanantai-iltaisin rakennuksen suurin luentosali täyttyi kirjavasta yleisöjoukosta. Paitsi sarjan viimeisellä kerralla, professori Pekka Pesosen jäähyväisluennolla – silloin yleisöstä täyttyi myös viereinen luentosali. Luentosarja oli sen puheenjohtajana ja suojelijana toimineen professori Pekka Pesosen ainutlaatuinen tapa päättää vuosikymmeniä kestänyt uransa Helsingin yliopistolla ja juhlistaa eläkkeelle jäämistään. Dostojevskin ja Bahtinin hengen mukaisesti luentosarjassa korostui riemukas polyfonia: Pekka Pesonen kutsui 24 luennon pitäjiksi 24 eri alan tutkijaa, kirjailijaa, kirjoittajaa ja lukijaa, joita yhdistävä tekijä oli rakkaus venäläisiin klassikoihin.

Luentosarjan otsikon mukaisesti sen ajatuksena oli esitellä jokaisen luennoitsijan suosikkiteoksista yleisölle yksi, tieteellisen analyttisen ohella tai sijasta vapaan subjektiivisesti ja henkilökohtaisesti. Luentosarjalla

taiteen ja elämän tekstien ykseys kohotettiin kauniisti kunniaan sillä, että tekstiin saa ja tulee suhtautua ennen kaikkea intohimolla. Kirjoittamisen intohimosta syntyneisiin teoksiin jokainen lukija sai syventyä lukemisen intohimolla.

Klassikkonsa luennoitsijat olivat valinneet mitä kirjavimminkin perustein – käsitellyiksi tulivat Tolstoin, Dostojevskin ja Tšehovin kaltaisten jättiläisten rinnalla uudemmat nimet kuten Vladimir Nabokov ja Viktor Pelevin. Sekä neuvostokirjallisuus että runous, muun muassa Tsvetajeva, Blok, Majakovski ja Brodsky, saivat edustajansa. Suurelle yleisölle tuntemattomampia nimiä olivat esimerkiksi naisprosaistit Nadezda Hvoštšinskaja ja Jelizaveta Vodovozova, joista luennoivat Arja Rosenholm ja Martti Anhava. Klassisia kirjallisuudentutkimuksen teoreetikkoja Bahtinista Lotmaniin ei voitu välttää siteeraamasta, vaikka lähtökohdat joka luennolla olivat enemmän tai vähemmän epäteoreettiset.

Lotmanin käsitys kulttuurin kehityksestä toisiaan seuraavien ennakoimattomien räjähdyksen prosessina nousi esiin myös Pekka Pesosen loppukoonnissa luentosarjan teemoista. Venäläisissä klassikoissa yllätykset seuraavat toisiaan ja asettavat lukijan ennustamattomien tilanteiden äärelle. Elämän salaisuuden äärelle päätyy toistuvasti sattuman kautta sekä fiktiivisessä että reaalityodellisuudessa. Pesosen ja Pelevinin sanoin, todellisuus on tavoittamaton, samoin kuten nykyhetki, mutta kirjoittamisen ja lukemisen pyrkimys on tavoittaa koko ajan pakenevaa todellisuutta. Teosten lukeminen luentosarjalla ei näyttäytynyt hetkeäkään todellisuuspakoisten

kirjallisuudentutkijoiden eskapismina, vaan todellisuudenjanoisten yrityksenä löytää siihen kosketuspintaa. Keskeiseksi keinoksi monessa klassikossa todellisuuden etsimiseen nousee ihmisten välisen dialogin lisäksi ihmisen ja Jumalan dialogi; sielun käsitettä on vaikea venäläistä kirjallisuutta lukiessa välttää, olipa kyseessä Dostojevskin kristillinen moralismi tai Pelevinin buddhalainen mystiikka. Jumalaa lähestytään toisen ihmisen kautta.

Pelevinin *Hyönteiselämästä* luennoinut Kristina Rotkirch käsittelee laajahkosti nimenomaan kirjailijan allegorisuutta ja mystiikkaa, mutta syventyi myös kielen tasoon ja sivusi yksittäisiä symboleita. Tällaista käsittelyä ei voi kuin kiittää, sillä vaikka tematiikan pohdinta usein korostuu suurilla moraalikysymyksillä operoivia venäläisiä klassikoita esiteltäessä, kielen tason ilmiöt ovat vähintään yhtä kiinnostavia. Proosan kieli ansaitsee huomion kohdistumisen itseensä siinä missä runoudenkin – muodon tutkiminen sisällön ohella ei tee kenestäkään piintynyttä venäläisen formalismin orjaa, vaan vain venäläisen formalismin hyödyn-täjän. Pelevinin aistivoimainen kieli ja kekseliäät kuvat ovat analysoitavissa miltei lyriikan tavoin. Kerronnan muotoihin syventyi ansiokkaasti tematiikan ohella myös Pekka Tammi pohdiskellessaan Nabokovin tekstien epäluotettavien kertojen klassista problematiikkaa. Hän nosti Venäjällä kovin vähäisessä määrin harrastetun narratologisen tutkimuksen lähtökohdakseen.

Venäläisissä klassikoissa ollaan epäilemättä perimmäisten kysymysten äärellä. Tämä vaikuttaa myös monien niistä laajuuteen. Kuten Markku Envallin luennolla tuli todetuksi, *Sodan ja rauhan* lukemiseen vaaditaan

vuosi luku päivässä -nopeudella edetessä. Ihmiset voidaan jakaa niihin, jotka ovat jaksaneet klassikkojen kivijalat kannesta kanteen, ja niihin, jotka eivät ole, vaikkei tällaisessa jaossa ole mitään mieltä. Envall korostikin lukemista projektin sijasta prosessina: parhaimmillaan lukeminen on olotila, paikka jossa lukija viettää aikaansa, enemmän kuin teko tai toimintaa. Venäläiset klassikot ovat paikkoja, joihin mennä kohtaamaan maailma, eivät elämäntapaoppaita tai moraalisaarnoja. Eeva Luotosen mukaan edes eksistentiaalikiriiseilevä Dostojevski ei ole teini-ikäisten opas identiteetin etsimiseen, vaan filosofin lisäksi piruileva satiirikko ja taitava karnevalisti. Luotonen pohti luennollaan Dostojevskia sen klassisen toteamuksen avulla, ettei kukaan voi olla Kristus, mutta jokainen voi olla hyvä. Hyvyyteen pyrkiminen ja todellisuuden perimmäisen luonteen tavoittaminen tuntuvat yhtä mahdottomilta yrityksiltä, ja se mahdottomuus ajaa monien klassikoiden henkilöahmot hulluuteen tai sen partaalle. Paradoksaalisesti se mahdottomuus on myös ainut syy kirjoittaa – jokainen klassikko syntyy sen tietoisuuden kanssa, että se on epätäydellinen, että se on vain yritys, sirpale jotain. Siis ennakkoimattomuuden lakien mukaan syntynyt.

Tomi Huttunen suhtautui lotmanilaiseen ennakkoimattomu-

den logiikkaan Dostojevskin *Idiootissa* kirjallisen lisäksi matemaattisesti, kertoen yleisölle, että sana yhtäkkiä esiintyy romaanissa yhteensä 674 kertaa. Tästä lienee monen kuulijan mielessä tullut kirjallisuuden keskeisiä maagisia lukuja esimerkiksi niiden rinnalle, että kolme on kansansatujen keskeisimpiä taikalukuja, että Sodassa ja rauhassa on noin 580 henkilöahmoa, että Jeesus vietti autiomaassa paastoten 40 päivää tai että kärsimyksestä voi buddhalaisessa filosofiassa vapautua kahdeksanosaista polkua seuraamalla. Klassiseksi mietelauseeksi saattaisi luentosarjalta muodostua myös Ben Hellmanin vilpitiön toteamus, että hän liittyisi mieluummin ”*Anna Karenina* on parempi kuin *Sota ja rauha*” -seuraan kuin päinvastaiseen, jos venäläisille klassikoille perustettaisiin salaseuransa. Yliopiston opiskelijoiden identiteettien määrittelyä tämä hankaloittaisi entisestään, sillä heidän täytyisi ensin valita, ovatko he pesoslaisesti dostojevskiläisiä vai hellmanlaisesti tolstoilaisia, ja sen jälkeen vielä kyseisten kirjailijoiden teoksista identiteettiään tukeva romaani. Kuinka suosittu lienee sitten esimerkiksi pesoslais-dostojevkiläinen ”*Idiootti* on parempi kuin *Kirjoituksia kellarista*” -salaseura?

Jäähyväisluennossaan Pekka Pesonen pohti sitä, miten täynnä kysymyksiä venäläinen klassinen kirjallisuus on. Toistuvasti kysy-

tään, onko elämällä tarkoitusta ja jos on, mikä se on, kuka on syyllinen ja miksi ihminen on aina syyllinen toisen edessä, onko ihmisen mahdollista olla hyvä, ja jos on, miksi hyvää tahtoessaan tulee melkein aina tehneeksi myös pahaa, onko jumalaa olemassa ja jos on, onko häntä mahdollista oppia tuntemaan. Kirjallisuus on vain kysymysten ketjua, sillä Pesonen totesi, että jokainen vastaus sisältää uuden kysymyksen. Näitä kysymyksiä luentosarja kuulijoissaan herätti sadoittain. Viimeisimmäksi kysymykseksi nousi kenties se, voiko kukaan Pekka Pesosen jäätyä eläkkeelle täyttää hänen paikkaansa Helsingin yliopistolla venäjän kielen ja kirjallisuuden oppiaineessa? Vastaus on luonnollisesti ei. Vastaus silti on: kukaan ei voi olla Pekka Pesonen, mutta jokainen voi lukea venäläiset klassikkonsa.

Kaikki klassikoiden lukijat liikkuvat samalla fiktiivisellä pinnalla, samalla todellisuudessa. Oikeastaan ei ole lainkaan naurettavaa todeta, että mikäli et tapaa Pekka Pesosta enää päivittäin yliopiston laitoksen käytävillä, Andrei Belyin Pietarissa ja Jerofejevin Petuškissa tapaat hänet varmasti. Tai osoitteessa <http://www.vimeo.com/18622780>, missä voit katsoa jäähyväisluennosta kuvattua videon.

Anni Lappela